

УДК 631.162:637.432:336.274.2

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Т.М. Знамеровська

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: *дебітор, дебіторська заборгованість, класифікація дебіторської заборгованості, облік розрахункових операцій.*

Анотація. *Розглядається сутність, класифікація дебіторської заборгованості та її облікові аспекти.*

Вступ. У процесі господарської діяльності сільськогосподарські підприємства, виробляючи продукцію, вступають в розрахункові взаємовідносини з іншими підприємствами, організаціями і особами. Однак, несвоєчасне одержання грошових коштів за реалізовану продукцію призводить до труднощів у веденні господарства. Кошти, які тимчасово знаходяться за межами підприємства, працюють на стороні, знецінюються і при простроченні можуть не повернутися в господарство. Тому у бухгалтерському обліку підприємств, обліку розрахунків з дебіторами приділяється багато уваги. Від оперативності й правильності поданої інформації про стан заборгованості залежить своєчасність вжиття заходів щодо її погашення.

Аналіз останніх досліджень. У розвиток питань теорії й методології обліку дебіторської заборгованості суттєвий вклад зробили відомі вітчизняні вчені: М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, С.Ф. Голов, Н. Гура, М.Я. Дем'яненко, Г.Г. Кірейцев, Н. Матицина, Л.В. Нападовська, П.Т. Саблук, В.К. Савчук, В.В. Сопко, П.Я. Хомин, та інші. Крім того, актуальність цього питання повинна концептувати і посилювати увагу керівників підприємств на розробці власних стратегій управління дебіторською заборгованістю, які мають бути спрямовані на оптимізацію загального її розміру, забезпечення своєчасної інкасації боргу, а також за потреби - на реструктуризацію заборгованості.

Метою статті є визначення найбільш доцільного групування дебіторської заборгованості та нових методичних аспектів обліку розрахункових операцій.

Результати досліджень. У процесі діяльності підприємство не завжди проводить розрахунки з іншими підприємствами або фізичними особами одночасно з передачею майна, виконанням робіт, наданням послуг тощо. У зв'язку з цим у нього виникає дебіторська заборгованість.

Н. Матицина дає таке тлумачення цієї категорії: "Дебіторська заборгованість - розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку оплати їх" [1, с. 38].

На думку М. Д. Білик, "дебіторська заборгованість - це матеріальні ресур-

си, не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства” [2, с. 28].

На нашу думку, наведене визначення відображає реальний стан дебіторської заборгованості. Однак, зазначимо, що дебіторська заборгованість не може бути представлена адекватно реальному стану, бо не буде погашена повністю і в строк, а резервування можливих втрат тим більше не відзначається точністю. Методичні основи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та вимоги до розкриття її у фінансовій звітності визначено у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” (далі П(С) БО) [3, с. 30-34].

Дебіторами можуть бути юридичні і фізичні особи, які в результаті подій, що минули, винні підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи.

Як і будь – який актив, дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигод і може бути достовірно визначена її сума.

У свою чергу, актив – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому [3, с. 30-34]. Відповідно, тоді й дебіторська заборгованість, яка визнається активом, є “ресурсом, який контролюється підприємством”. Але відповідно до теорії обліку давно доведеним є те, що дебіторська заборгованість – це вилучення коштів у підприємства.

Щодо активів відомо дві концепції - ресурсна і правова, які були досліджені В.В. Галасюком. За першою, активи розглядаються як ресурси, а за другою – як права на ці ресурси. В.В. Галасюк висловлює думку, що активи є правами на ресурси, а не ресурсами [4, с. 221].

М.Д. Білик вважає, що із такою думкою слід погодитися, бо відображена в балансі дебіторська заборгованість не є ресурсом, який безпосередньо контролюється підприємством, проте підприємство має право на отримання таких активів [2, с. 29].

Отже, для правильного розуміння сутності активів підприємства слід змінити трактування поняття “актив”. Так, під активом слід розуміти матеріальні ресурси та нематеріальні активи й інші права на отримання таких ресурсів, що виникли в результаті минулих подій, які контролює підприємство і використання або отримання яких приведе до одержання економічних вигод у майбутньому.

Друга частина визнання активів потребує наявності як обов’язкового елементу отримання економічних вигод від їхнього використання. Досить чітко простежується реалізація цієї вимоги щодо цінностей, які знаходяться безпосередньо на підприємстві. Кожне підприємство може визначити, яку економічну вигоду воно отримає від використання певного матеріального активу. Що стосується дебіторської заборгованості, то ймовірність отримання економічних вигод, на погляд М.Д. Білик, досить сумнівна [2, с. 29].

Дебіторська заборгованість згідно з П(С)БО 10 поділяється на довгострокову і поточну [3, с. 30-34]. Поточна дебіторська заборгованість - це заборгованість, яка або виникає у ході нормального операційного циклу, або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Заборгованість, що не виникає у ході нормального операційного циклу і буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу, відноситься до довгострокової.

Згідно П(С)БО 2 “Баланс”, операційний цикл - це відрізок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності і отриманням коштів від реалізації ви-

готовленої з них продукції або товарів та послуг [5, с. 43-49]. Звичайно, операційний цикл не перевищує 12 місяців, але за деякими видами діяльності він може продовжуватися більше одного року. Незважаючи на це, заборгованість, що виникла в ході такого операційного циклу визначається не довгостроковою, а поточною.

До поточної дебіторської заборгованості відноситься: відвантаження продукції (товару) покупцю; виконання робіт (надання послуг) для замовника; видача авансів постачальникам та підрядникам за виробничі запаси (роботи, послуги); видача авансів підзвітним особам на поточні виробничі потреби та ін.

Довгострокова дебіторська заборгованість виникає при здійсненні інвестиційної, фінансової діяльності, а також внаслідок надзвичайних подій, якщо очікуваний строк погашення заборгованості складає більше 12 місяців.

Отже, в самому визначенні закладено, що відмінністю між довгостроковою та поточною дебіторською заборгованістю є її участь в операційному циклі.

У сучасній економічній практиці під дебіторською заборгованістю слід розуміти активи, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких приведе до отримання економічних вигод у майбутньому. Тобто зміст, місце і роль дебіторської заборгованості розглядають в прикладному аспекті - як складовий елемент активів, що формується в ринковому механізмі на основі договорів поставки або продажу.

У свою чергу, причини виникнення дебіторської заборгованості залежно від технології, організації та обсягу виробництва, видів продукції дуже різноманітні. Тому для науково обґрунтованого прогнозування, обліку, обчислення та визначення дебіторської заборгованості необхідні її групування й класифікація за окремими ознаками. Класифікаційні ознаки мають охоплювати комплексне вивчення дебіторської заборгованості та забезпечувати у потрібному розрізі її групування.

У вітчизняній економічній науці застосовували класифікацію дебіторської заборгованості, що залежала від сфери функціонування дебітора. Проте такий підхід істотно відрізняється від зарубіжного, який ґрунтується на принципі: різні види дебіторської заборгованості мають різне тлумачення. Виходячи з викладеного, представимо групування дебіторської заборгованості відповідно до вітчизняного й зарубіжного досвіду (рис. 1; 2).

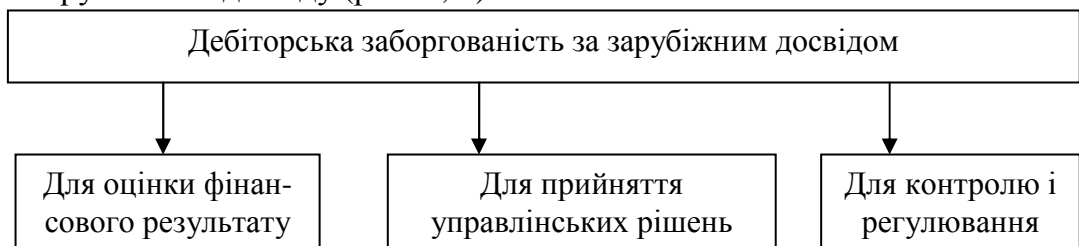

Рис. 1. Групування дебіторської заборгованості за зарубіжним досвідом

Рис. 2. Групування дебіторської заборгованості за вітчизняним досвідом

Враховуючи те, що в економічній науці виникли два види класифікаційного групування дебіторської заборгованості, які водночас є і подібними, і різними, Н. Матицина вважає, що класифікація за вітчизняним досвідом зорієнтована на жорстко регульовану економіку та недостатньо враховує вимоги ринку. Тому із розширенням міжнародних відносин і переходом на Міжнародні стандарти фінансової звітності під час вирішення цього питання потрібно враховувати досвід зарубіжних країн [1, с. 41]. Групування дебіторської заборгованості за економічною сутністю характеризує її відношення до створення сприятливого фінансового стану підприємства та дає змогу виділити невикористані резерви грошових коштів, що є наслідком недостатньо вдосконаленої системи управління.

Для обліку розрахунків з дебіторами Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженим Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291 із змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства фінансів України від 19.12.2006 р. № 1213 [6] передбачено рахунки: 18 “Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи”; 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”; 37 “Розрахунки з різними дебіторами”; 38 “Резерв сумнівних боргів”.

“На практиці, - як відмічає Н. Гура, зумовлює досить суттєві проблеми, передусім, під час ведення аналітичного обліку, зокрема у відомості (форма 11.8 с.-г.) аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками (до рахунку 36) та відомості аналітичного обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками (до рахунку 63), затверджених наказом Міністерства аграрної політики від 07.03.2001 р. № 49 не передбачено відображення авансів сплачених (отриманих), а отже, немає наочної картини стану розрахунків з кожним покупцем і постачальником” [7, с. 31]. Тому багато підприємств не використовують субрахунки 371 і 681, отримуючи кредитове сальдо на рахунку 36 і дебетове на рахунку 63. З цією думкою ми не погоджуємося, оскільки такий облік дозволяє відкрити на конкретного покупця та постачальника лише один аналітичний рахунок, на якому контролюється стан заборгованості, що значно спрощує облікову роботу.

Висновки. Для здійснення обліку й контролю, обчислення дебіторської заборгованості доцільно знати, з якими контрагентами та за яких умов укладені угоди. Тобто виникає потреба у групуванні дебіторської заборгованості за галузевим призначенням підприємства. На відміну від групування дебіторської заборгованості за економічним змістом, яке визначає, коли і в якому обсязі підприємству мають бути повернені кошти, групування за галузевим призначенням дає змогу класифікувати дебіторську заборгованість за документальним підтвердженням, у вигляді рахунків до отримання, які враховують рівень фінансової забезпеченості підприємства – покупця.

Крім того, слід звернути увагу, що після введення національних стандартів бухгалтерського обліку в Україні суттєво змінилась методологія обліку розрахункових операцій. Рахунки 36 і 63 - не активно - пасивні, а активний і пасивний відповідно, оскільки передоплати доцільно відображувати на субрахунках 681 і 371 відповідно.

Література

1. Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю / Н. Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. - № 12. – С. 38-42
2. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М.Д. Бі-

лик // Фінанси України. – 2003. - №12. – С.24-36

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість». Затв. Наказом Міністерства фінансів України від 08 жовтня 1999 року № 237 // Баланс. – 2003. - № 3. – С. 30-34. - (Нормативний документ Міністерства фінансів України. Положення)

4. Галасюк В.В. Проблеми теорії прийняття економічних рішень : монографія / В.В. Галасюк. – Днепропетровск: Новая идеология, 2007. – С.221-232

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс». Затв. Наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 року № 87 // Баланс. – 2003. - № 1-2. – С. 43-49. – (Нормативний документ Міністерства фінансів України. Положення)

6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291 зі змінами і доповненнями від 19 грудня 2006 року №1213. – (Нормативний документ Міністерства фінансів України. Інструкція.)

7. Гура Н. Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами / Н. Гура // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. - №4. – С. 29-35

Знамеровская Т.Н. Теоретические и учетные аспекты дебиторской задолженности

Аннотация. Рассматривается сущность, классификация дебиторской задолженности и ее учетные аспекты.

Ключевые слова: дебитор, дебиторская задолженность, классификация дебиторской задолженности, учет дебиторской задолженности.

Znamerovskaya T.N. **Theoretical and accounting aspects of debts receivable**

Summary. The Essence, classification of debts receivable and its accounting aspects are considered.

Keywords: debtor, debts receivable, debts receivable classification, debts receivable accounting.